

SAAKAŞVİLİ DÖNEMİ GÜRCİSTAN İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme

GEROGIA AT SAAKASVILI ERA Critism on Domestic and Foreign Policy

Nilgün ATICI KÖKTAŞ¹

Öz

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin çökmesiyle birlikte Soğuk Savaş sona ermiştir. Böylece iki kutuplu dünya yerini tek kutuplu bir sisteme bırakmıştır. Bu sistemde yeni devletler ortaya çıkmış ve etnik temelli sıcak çatışma bölgeleri sorunu ile karşılaşmıştır. Bu devletlerden biri olan Gürcistan bağımsızlığını ilk ilan eden ülkeler arasındadır. Bağımsızlık sonrası Gürcistan'da yaşanan gelişmelere değinilecek ve özellikle Saakaşvili dönemi Gürcistan'ının iç ve dış politika yönleri temelinde komşuları Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya Federasyonu'na ek olarak NATO kapsamında ABD ile ilişkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Saakaşvili, Gürcistan, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, NATO, ABD.

Absract

Cold War ended with the collapse of Union of Soviet Socialist Republics. Therefore, bipolar World was replaced by a unipolar system. In this system new states were emerged and was faced to issues of ethnic-based on hot conflict regions. One of these countries is Georgia which announced independence among those which primarily announced indepenence. After independence will have touched on developments in Georgia and will have examined especially Saakashvili period's domestic and foreign policy aspects on the basis of its neighbours Georgia, Turkey, Azerbaijan, Armenia and Russian Federation in addition to the scope of NATO's relations with the US.

Key Words: Union of Soviet Socialist Republics, Saakashvili, Georgia, Turkey, Azerbaijan, Armenia, NATO, USA.

¹ Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Doktora Bölümü, Antalya 2015, E-mail:nlgn.atc@gmail.com.

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş ve iki kutuplu sistem sona ermiştir. Böylece göreceli bir istikrar dönemi yerini SSCB'den bağımsızlığını ilan eden devletler sonrası etnik temelli çatışma ortamına bırakmıştır (<http://www.bilgesam.org->). SSCB'nin ardılı 15 ülke (<http://news.bbc.co.uk>) arasından Gürcistan, bağımsızlığını ilk ilan eden ülkelerden biri olmuştur. Gürcistan bağımsızlık sonrası ayrılıkçı bölgelerle mücadele etmiş ve yeni kurulmaya çalışılan kurumların ve otorite boşluğundan kaynaklanan bir takım sorunlarla baş başa kalmıştır. Bağımsızlık sonrası ilk devlet başkanı olan Gamsakhurdiya kurulamayan siyasi düzen ve istikrarsızlık neticesi askeri darbe sonucu istifa etmiş yerine yapılan seçimlerle Eduard Şevardnadze iktidara gelmiştir (<http://news.bbc.co.uk/>). Ayrılıkçı bölgeler sorunlarının devam ettiği bir ortamda başkan olan Şevardnadze, iktidarı boyunca Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olarak topraklarını Rus üslerine açmış ama aynı zamanda da Rusya Federasyonu (RF)'ye karşı bağımsızlığını korumak için Batı ile ilişkilerini geliştirmiştir. 2003'te gerçekleşen genel seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle karşıt görüşlüler tarafından yapılan miting sonucu Şevardnadze istifa etmek zorunda kalmış (<http://arsiv.ntv.com.tr/>) ve yerine Mihail Saakaşvili seçilmiştir. Saakaşvili ise iktidara gelir gelmez askeri güç uygulayarak Acaristan bölgesini kontrol altına almıştır. Aynı şekilde diğer ayrılıkçı bölgeler olan Abhazya ve Güney Osetya'yı da kontrol altına alabileceğini düşünmüş ancak 2008 yılında Saakaşvili'nin bölgeye askeri müdahalesi sonucu çatışma çıkmış ve RF'nin bu çatışmaya taraf olması ile sorun iç sorun olmaktan çıkarak uluslararası bir boyut kazanmıştır (<http://en.wikipedia.org>). Ancak Saakaşvili, RF-Gürcistan savaşında Batı'dan beklediği desteği görememiştir. Bu kapsamda iktidara geldiği günden itibaren izlediği Batı yanlısı dış politikada şüpheler oluşmaya başlamıştır. Çalışmada Mihail Saakaşvili dönemi Gürcistan iç ve dış politikası incelenmiştir.

1. Mihail Saakaşvili ve Gül Devrimi

Bağımsızlık sonrası ilk devlet başkanı olan Zviad Gamsakhurdiya, bir türlü kurulamayan siyasi düzen ve sağlanamayan istikrar neticesinde muhalefet tarafından verilen ultimatomu takiben Ocak 1992'de ülkede yönetimini ele alan Askeri Konsey tarafından görevinden alınmıştır.* Gamsakhurdiya, bir yılı bile bulmayan kısa iktidar döneminde Gürcistan'ın dış politika söylemini, bağımsızlığı güçlendirecek ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ilişkilerin kurulması hedefi üzerine inşa etmiştir. Bu çerçevede RF, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün önündeki en büyük tehlike olarak tanımlanmıştır (Aydın, 2012:68).

Kurtarıcı olarak davet edilen SSCB'nin Dışişleri eski Bakanları'ndan Eduard Şevardnadze, Ekim 1992'de yapılan seçimlerle devlet ve parlamento başkanı seçilmiştir. Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılık kararı aldığı, Acaristan ve Cevahati-

* Kısa süren siyasi mücadeleyi takiben 31 Aralık 1993'te hayatını kaybetmiştir.

ye'nin merkezi otoriteyi dışladığı bir ortamda iktidar olan Şevardnadze, dağılma aşamasında olan bir ülke devralmıştır (Sarıkaya ve Çoban, 2014, s. 421). Moskova'nın etkisiyle Acaristan, Abhazy ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketler kısa süre içinde Tiflis yönetiminin en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu nedenle Tiflis yönetimi, Moskova ile ilişkilerini düzeltmeye ve ayrılıkçı bölgeler problemini toprak bütünlüğünü muhafaza ederek çözmeye çalışmıştır. Şevardnadze döneminde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'ye katılan Gürcistan, topraklarını Rus üslerine açmak zorunda kalmış, ancak aynı zamanda Moskova'ya karşı bağımsızlığını muhafaza etmek için Batılı ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. (Sandıklı, İsmayilov ve Gafarlı, 2014, s.19) Şevardnadze'nin iktidarı mutlak hâkim olarak ele geçirdiği Ekim 1995'e kadar olan dönemde, Gürcistan'ın ideolojik, dini ve etnik çatışmaların baskısı altında, topraklarının tamamında merkezi otoritenin tesis edilemediği başarısız bir devlet halinin devam ettiği görülmüştür (Çelikpala, 2012:7).

Ekonomik açıdan ise, başlangıçta eski Sovyet cumhuriyetleri arasında başarılı ülkelerden biri olarak ortaya çıkan Gürcistan, gayri safi milli hasılasını 1996 ve 1997 yıllarında yüzde 11 oranında büyümüştür. Aynı yıl içinde ekonomik alanda önemli reformlar yaptığı görülmüştür. Ancak tüm bunlara rağmen ilerleyen yıllarda ekonomik büyüme çok zayıf kalmıştır. Böylece ekonomik büyüme oranları ve para istikrarı, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların kredileri yardımıyla sağlanan geçici bir büyüme olduğunu kanıtlamıştır. 1998 ve 2003 yılları arasında Gürcistan ekonomisi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına rağmen durgunlaşmış ve ekonomik reformları durma noktasına gelmiştir (Aydın, 2011:40-41). Ülkede yaşanan bu ekonomik durgunluk siyasi alana da yansımış ve yaşanan halk hareketi sonucu iktidar değişikliği gerçekleşmiştir.

22 Kasım 2003'te Tiflis'te yaklaşık 50 bin kişilik karşıt görüşlüler tarafından miting gerçekleştirilmiştir. Mihail Saakaşvili tarafından yönetilen karşıt görüşlüler, Eduard Şevardnadze'nin yeni meclisin ilk toplantı konuşması sırasında ellerinde rengarenk güller ile parlamentoyu basmışlardır. Bunun üzerine Başbakan parlamentoyu terk etmiştir (Газета “Коммерсантъ”, 2013). Gürcistan'ın ilk başbakanı Gamsakhurdia'nın bir zamanlar sarf ettiği “*düşmanlarımıza mermi değil gül atacağız*” sözlerini hatırlayan halk, parlamento binasına rengarenk güller attığı için Gürcistan'daki bu halk hareketine “Gül Devrimi” denilmiştir (Sarıkaya ve Çoban, 2014:418).

Aslında Şevardnadze yönetiminin muhafazakâr unsurlarının tasfiyesiyle sonuçlanan ve “Gül Devrimi” (<http://news.bbc.co.uk>)* olarak nitelenen sürecin somut başlangıcı, 2 Kasım 2003'te yapılan genel seçimler olmuştur. Bu seçimler, Gürcistan'daki siyasal dönüşümü hızlandıran en önemli olay olarak gündeme gelmektedir. Seçimleri izleyen bağımsız gözlemcilerin, seçimleri Saakaşvili'nin Ulusal Hareketi'nin kazandığı yönündeki değerlendirmelerine rağmen seçim kurulunun seçimi

* İlk zamanlarda “Kadife Devrim” olarak da anılmaktadır.

iktidar partisinin kazandığını açıklaması, muhalefetin sokağa dökülmesine ve Şevardnadze karşıtı protestoların başlamasına neden olmuştur. “Gül Devrimi” olarak adlandırılan bu süreçte, muhalifleri örgütleyen Kvama (Yeter) gibi sivil hareketlerin etkinliği dikkat çekmiştir. Tüm muhalif unsurların organize biçimde hareket ettiği bu protesto hareketinin demokratik ve barışçıl karakteri, tüm dünyanın ilgisinin Gürcistan’a yoğunlaşmasını sağlamıştır. Şevardnadze, oluşan tepkileri görmezden gelerek, parlamento başkanını seçmek ve siyasal süreci devam ettirmek amacıyla 22 Kasım’da parlamentoyu toplamayı başardıysa da, aralarında Saakaşvili’nin de bulunduğu muhaliflerin parlamentoya girerek istifasını istemesine engel olamamıştır.

Şevardnadze’nin 23 Kasım’da istifa ederek siyasi sahneden çekilmesi sonrasında, 4 Ocak 2004’te yapılan olağanüstü devlet başkanlığı seçiminde Saakaşvili yüzde 96 oranında oy alarak devlet başkanlığına seçilmiştir (Çelikpala, 2012:12-13). Saakaşvili’nin seçim öncesi kampanyası Soros Vakfı ve diğer uluslararası vakıflar ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından da desteklenmiştir. Aslında Washington’ın beklentisi; Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin başına Batı taraftarı olan iktidarların gelmesi ve böylece Moskova’ya karşı güçlü koz elde etmekle beraber Hazar petrollerini kontrol etmek olmuştur. Batı dünyası, Saakaşvili’nin seçim öncesinde Batıya yönelik bir politikacı olacağını ve iktidara gelince Avrupa’ya yakınlaşmaya devam edeceğini ve Moskova’dan uzaklaşacağını düşünmüştür. Ancak Saakaşvili iktidara geldiğinde RF ile ilişkilerin düzeltilmesini Gürcistan dış politika konseptinde belirtmeye başlamıştır. Diğer taraftan da Saakaşvili ABD’nin desteğini kaybetmek istememiştir. Gürcistan Abhazya ve Osetya problemlerinin çözülmesinde ABD’den beklentisi yüksek olmuştur. Ancak ABD, Gürcistan’a askeri açıdan gelişmesi için teknik ve finansal yardımda bulunmasına rağmen Hazar petrolüne bağlı olarak kendi çıkarlarının peşine düşmüş ve RF’nin Gürcistan’daki etkisini azaltmak için çabalamıştır. Ama Saakaşvili, Gürcistan’ın dış politika yönleri açısından sorunlar yaşamıştır: ABD mi RF mi? tercihleri arasında kalmıştır. Gürcistan açısından Washington güçlü olmasına rağmen halk Moskova ile ilişkilerinin devam etmesinden yana olmuştur (Bahturidze, 2011:1-3). Dolayısıyla Gürcistan iki ülke arasında dengeyi sağlayacak bir politika tercih etmek zorunda kalmıştır.

Saakaşvili’nin kendi yönetimi sırasında hedeflediği konuların başında Gürcistan’ın üniter yapısı gelmiştir. Sorunlu bölgelerin Gürcistan’la bütünleşmesini sağlamak için karşılıklı diyalog ve ekonomik teşviklerle sorunların çözümünü hedeflemiştir. Şevardnadze dönemindeki bozuk sistem yerine, renkli devrimlerin de yardımıyla Gürcistan’da demokrasiyi gerçekleştirerek ayrılıkçı bölge halklarını yanına çekmek istemiştir. “Sivil savaş ekonomileri” olarak isimlendirilen teorilerden etkilenen Gürcistan’ın yeni yöneticilerinin bakış açısına göre asıl problem, ayrılıkçı yönetimlerin ekonomik altyapısını oluşturan yolsuzluk ve beceriksizlikten kaynaklanmıştır (Kantarci, Veliev ve Aslanlı, 2011:261).

Saakaşvili’nin Devlet başkanı seçilmesiyle birlikte Acaristan konusu yeniden gündeme gelmiştir. Saakaşvili’nin kendisini devirmek istediğini açıklayan Abaşidze bazı tedbirler almıştır. Saakaşvili’nin Batum’a sokulmaması ve Gürcistan kuvvetle-

rinin askeri yığınak yapmasıyla artan gerginlik Batum'da gerçekleşen Abaşidze-Saakaşvili görüşmesiyle 17 Mart 2004'te bir ölçüde yumuşamıştır. Nisan 2004'te ise gerginlik yeniden başlamış ve Mayıs ayında Acaristan ile Gürcistan arasında ulaşımı sağlayan köprülerin milisler tarafından yıkılması üzerine Saakaşvili, milislerin silahsızlandırılması için Acaristan'a 10 günlük bir süre vermiştir. Batum'da başlayan gösteriler ve Rusya Güvenlik Konseyi Sekreteri Sergei İvanov'un Batum'a gelip Abaşidze ile görüşmesinden sonra Abaşidze Moskova'ya giderek Moskova'ya sığınmış ve Gürcü ordusu Acaristan'a girmiştir. Saakaşvili açısından Gürcistan merkezi yönetiminin Acaristan'a sahip olması önemli bir başarıydı. Dolayısıyla Saakaşvili bu başarının Abhazya ve Güney Osetya'da da yaşanabileceği kanısına varmıştır (Kasım, 2009:74).

Saakaşvili'nin açıktan yürüttüğü Batı yanlısı strateji ve politikalar, Moskova'yı bölgeye daha çok çektiği gibi, 1992'den sonra genel olarak yaşamakta olan sükunet yerini gittikçe artan bir gerilime, çatışma ve istikrarsızlığa bırakmıştır. Hatta Güney Osetyalılarla Gürcüler arasında 2004 yılı yaz aylarında başlayan ve daha sonraki yıllarda da devam edecek olan sıcak çatışmaların yolunun açılmasına neden olmuştur. Güney Osetya'daki Parlamento seçimleri sonrasında Devlet Başkanı olan Eduard Kokoiti'nin, 23 Mayıs 2004 tarihinde yaptığı basın açıklaması Tskhinval ile Tiflis'i yeniden karşı karşıya getirmiştir. Kısaca, yapılan açıklamada Kuzey Osetya ile aynı kültürü ve tarihi paylaştıkları için RF içerisinde yer alması gerektiğini ve Tiflis yönetiminin bu konunun çözümünde yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bunun üzerine Gürcistan Güney Osetya sınır bölgelerine 2000 Gürcü askeri konuşlandırmıştır (Kantarci vd., 2011, s.262-263). Böylece ilişkiler daha çok gerilmiş ve Güney Osetya Parlamentosu'nun, 9 Haziran 2004 tarihli oturumunda, RF ile birleşme kararı almasına kadar gerginlik sürmüştür. Daha sonraki gelişmelerle ilişkilerin boyutu çatışmalara dönüşmüştür. Ocak 2005'te Strazburg'daki Avrupa Konseyi Parlamento toplantisında Saakaşvili, Güney Osetya'ya, Gürcistan'a bağlı açık otonomluk teklif etmiştir. Ancak Güney Osetya Bağımsız bir devlet olarak Gürcistan'la bağları kalmadığını belirterek bu teklifi reddetmiştir. 15 Şubat 2006'da Gürcü Parlamentosu RF'nin Gürcü-Oset çatışma bölgesindeki barış sağlama operasyonlarının durdurulmasını öngören bir beyanname kabul etmiş ve bölgedeki Rus faaliyetini 'barışa yönelik silahlı müdahale' olarak nitelendirmiştir (Kantarci vd., 2011:268-269).

Abhazya ile Gürcistan arasındaki gerilim ise, Abhaz tarafının Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden ayrılarak Sovyet Rusya'yla birleşmeyi talep ettiği 1978 yılında da görülmüştür. Bu doğrultuda 1989'da, 1931 öncesi Gürcistan'daki birlik statüsünün geri verilmesine yönelik bir talep yapılmıştır. Ancak Sözkonusu talep, Gürcistan tarafından olumsuz karşılanmıştır. Abhaz Yüksek Sovyeti, 1990 yılında Gürcü temsilcilerin bulunmadığı bir oturumda, Abhazya'yı SSCB içinde bağımsız bir cumhuriyet ilan etmiştir. Ancak karar, Gürcü Yüksek Sovyeti tarafından derhal feshedilmiştir. Abhazya-Gürcistan ilişkileri 1991'de daha da gerilirken, çatışmaların gözlemlendiği Güney Osetya'dan sonra sırada Abhazya'nın olabileceği tahminleri sık-

lıkla duyulmaya başlamıştır. Gürcü ordusunun Abhazya'ya girmesiyle 14 Ağustos 1992'de savaş başlamış ve aynı yıl Gürcü lider Zviad Gamsakhurdia'nın liderliği sona ermiştir. Abhazlar, Gürcü ordusunu 1993'te topraklarından çıkarmayı başarmış ve bunu 1994'te imzalanan bir ateşkes anlaşması takip etmiştir. Gürcistan'ın Abhazya'ya ve Güney Osetya'ya yaklaşımı, Mihail Saakaşvili'nin 2003'te Gürcistan'ın lideri olması ve Abhazya'yı entegre etme sözü vermesiyle daha da sertleşmiştir. Abhazya'nın tanınma için BM'ye başvurduğu bir siyasi ortamda, RF, Abhazya ile bağlarını halihazırda kuvvetlendirmişti (Ekinci, 2014:2-3).

Sıcak çatışma ortamının devam ettiği bir dönemde 17 Şubat 2008'de Kosovo'nun bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Güney Osetya Parlamentosu, kendi bağımsızlığını tanıması için 3 Mart 2008'de RF, BDT, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine 7-8 Ağustos 2008'de Saakaşvili NATO ve AB yolunu açmak için Abhazya ve Güney Osetya'ya yönelik askeri güç kullanmayı tercih etmiştir (bkz. Veliev ve Aslanlı, 2011).

1.1. Moskova-Tiflis İlişkileri

Gürcistan, RF ile en uzun sınıra sahip Güney Kafkasya cumhuriyetidir. RF, stratejik konumu nedeniyle Gürcistan'ı hayati çıkar sahasında görmüş ve Gürcistan'la ilişkilerine özel önem vermiştir. Ancak 1990'lardan itibaren Moskova-Tiflis ilişkileri sürekli gergin bir seyir izlemiştir. Hatta BDT ülkeleri arasında RF ile en fazla sorun yaşayan ülke Gürcistan olmuştur. Bu gerginliğin odak noktasında ayrılıkçı bölgeler yer almakla birlikte askeri konulardaki ihtilaf da etkili olmuştur. Tiflis yönetiminin ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ya üyelik yolunda teşebbüslerde bulunması, RF'ye Çeçen militanlarla mücadelede destek verme konusundaki isteksizliği ve Gürcistan'daki Rus askeri üslerini kapatma çabaları, Moskova tarafını rahatsız eden gelişmeler olmuştur. Buna karşılık Moskova'nın Abhazya ve Güney Osetya gibi bölgelere vermiş olduğu moral destek, Gürcistan'ın Moskova'dan uzaklaşmasının nedenlerindenidir. Moskova yönetimi ayrıca, enerji ikmali, RF'nin Gürcistan'daki askeri üsleri, vize rejimi ve uluslararası terör konularında Gürcistan'a baskı yapmıştır (Sönmez, 2011:98-99).

Güney Osetya'ya Gürcistan'ın müdahalesi üzerine Moskova'nın olaya müdahil olmasıyla iki ülke arasında savaş başlamıştır. 2008 RF- Gürcistan Savaşı Moskova'nın arka bahçesinde kendisinin hesaba katılmadan yapılan manevraların sonuçlarının nereye gideceğini göstermiştir. Ayrıca bu savaş sonucunda BDT üyeliğinden ayrılan Gürcistan daha çok Batı yanlısı bir çizgiye geçmiştir. Literatürde Güney Osetya savaşı olarak da bilinen RF- Gürcistan savaşı, 2004'ten itibaren Saakaşvili'nin izlediği Batı yanlısı dış politika uygulamalarına yönelik şüpheler ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Savaş sonrası RF, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını Kosova örneğini ileri sürerek tanımıştır (Sarıkaya, 2011:4).

İlişkilerde geline nokta ise iki ülkeyi neredeyse “düşman devletler” konumuna sokmuştu. Uzun bir süre karşılıklı siyasi ve diplomatik temas sağlanmamış ve ekonomik ve ticari ilişkiler minimum seviyeye indirilmişti. Ancak savaş sonunda ayrılıkçı bölgelere yönelik çözüm ihtimalinin daha da karmaşık bir hal alması ve beklenen NATO üyeliğinin kısa vadede gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması Gürcü siyasi elitini zor durumda bırakmıştır (Has, 2013:4).

17 Şubat 2010 yılında Rusya Federasyonunun Cumhurbaşkanı, Saakaşvili’yi RF için Persona non Grata olarak ilan etmiştir (<http://top.rbc.ru/politics/>)*. Bunun üzerine ilişkiler daha çok gerilmiştir.

Ülkede işsizliğin artması, doğrudan yabancı yatırımların azalması, ekonomik koşulların kötüleşmesi ve bürokraside rüşvetin yeniden yaygınlık kazanması ise özellikle son 1-2 yıldır Saakaşvili iktidarına karşı toplumda artan oranda bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Gürcistan ekonomisi için pazar imkânı ve çeşitli avantajlar sunan RF gibi bir komşuyla ticari ilişkilerin daha da çıkmaza girmiş olması Gürcü halkında zamanla huzursuzluk yaratmıştır. RF’de önemli bir oranda Gürcü diasporasının yaşıyor olması ise akrabalık bağları dolayısıyla ilişkilerin yeniden rayına oturtulması gerektiği algısını Gürcistan’da yerleştirmiştir. Saakaşvili’ye karşı muhalif hareketlerin oluşmasına yol açan bütün bu nedenler, neticede, İvanişvili’nin liderliğini yaptığı ve ülkedeki farklı siyasi akımları bir araya getirmeyi başaran Gürcü Rüyası Koalisyonu’nun, Ekim 2012’de yapılan seçimlerde Saakaşvili’nin Birleşik Ulusal Hareket’ini yenerek, Gürcistan’ın iç ve dış siyaset çizgisini belirleyecek yeni bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aynı zamanda dolar milyarderleri olan İvanişvili’nin sermayesini büyük oranda RF’de kazanmış olması ise iki ülke ilişkilerinin farklı boyutlarda ilerleyeceğinin habercisi niteliğindedir (Has, 2013:4).

1.2. Ermenistan ile İlişkileri

Ermenistan’ın Gürcistan’a yönelik politikasını Ermenistan’ın ekonomik durumu belirlemiştir. Zira Ermenistan ekonomik ilişkilerinin büyük bir bölümünü Gürcistan vasıtasıyla düzenleyerek, petrol ve doğalgaz ihtiyacını Gürcistan üzerinden karşılamaya devam etmiştir. Bu nedenle Ermenistan hükümeti Gürcistan’la olan ilişkilerine büyük önem verse de bazen Cavahetiya sorunu ile ilgili olarak Gürcistan’ı rahatsız edecek açıklamalar yapmaktan çekinmemiştir. Ermenistan, Gürcistan’da yaşayan Ermenileri sosyal, kültürel ve siyasi olarak örgütlenmesini desteklemiş ve faaliyetlerini koordine etmeye devam etmiştir (Selvi, 2015).

* Bu haber RF’nin önemli gazetelerinden biri olan *Kommersant*’ta yayınlanmıştır. Rus medyasında önemli bir yeri olan *Kommersant* gazetesinin eski sahibi Berezovsky, sahip olduğu şöhretli objektifliğini kaybetmeye başlamıştır. Çünkü Berezovsky hisselerini RF’de istenmeyen adam olan Gürcü yerli oligarklarından Badir Patarkatsishvili’ye satmıştır. Ancak daha sonra Badir Patarkatsishvili’nin hisselerini 2006 Ağustos ayında çelik fabrikasının sahibi, Gazprom’un başı ve ikinci büyük hissedarı olan Alisher Usmanov satın almıştır. Yalçın SARIKAYA (Autumn 2011), “Georgian Foreign Policy After The August 2008 War” *Journal of Black Sea Studies*, Vol. 8 Issue 31, p1-16. Böylece Rus medyasındaki Gürcü etkisi gücünü yitirmiştir.

Ermenistan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını bildirirse de, Cavahetiya Ermenilerinin bölücü taleplerini desteklemiş ve onların hükümete karşı örgütlenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca Abhazy'a da yaklaşık 70 bin Ermeni'nin yaşadığını dikkate alan Ermenistan, bu bölgenin Gürcistan'ın bünyesinde kalmasını istememiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Başkan Zviad Gamsakhurdia'nın Gürcü milliyetçiliğini ön plana çıkarması Gürcistan'da yaşayan Ermenilerin özerklik (bağımsızlık) taleplerini güçlendirmiştir. Ancak Gamsakhurdia'nın devrilmesinden sonra Ermenilere karşı baskıların azalması, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı ve çevresindeki 7 bölgeyi işgal etmesi, Ermenilerin özerklik taleplerinin birazda olsa geri plana atılmasına neden olmuştur (Cabbarlı, 2015).

Diğer bir yandan iki ülke arasındaki yakın işbirliğinin göstergesi olan Ermenistan'ın ekonomik istatistik bilgilerine göre, Ermenistan ve Gürcistan arasında dış ticaret cirosu Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle birlikte hızla artmaya başlamıştır (<http://www.armstat.am/ru/?nid=81&id=757>). Dolayısıyla Saakaşvili dönemi Ermenistan- Gürcistan ekonomik ilişkileri açısından önemli bir gelişme göstermiştir.

Ermenistan-Gürcistan ilişkilerinde özel yeri olan diğer bir mesele ise, Abhazy'a demiryolunun açılması sorunu olmuştur. Abhazy'a demiryolu Tiflis'ten batıya doğru uzanarak Samtredia kasabasında güney ve kuzey olmak üzere iki kola ayrılır. Kuzey hattı, Abhazy'a üzerinden RF'ye uzanır. Güney hattı ise Erivan'dan başlayıp, Gümrü ve Küçük Kafkas dağlarını geçerek Tiflis'e, oradan da kuzeye, Rusya hattına kavuşur. Abhazy'a demiryolunun açılması, Ermenistan kadar Moskova için de önemlidir. 19 Nisan 2011'de Gürcistan Parlamentosu 31 Mart 2006 yılında RF ile imzalanan "Askeri Sevkiyat ve Özel Taşınması Hakkındaki" sözleşmeyi iptal ettikten sonra, Ermenistan'da bulunan 102. Rus askeri üssünün donanımı konusunda Moskova ciddi sorunlarla karşılaşmıştır (Cabbarlı, 2015).

RF ve Ermenistan arasında gelişen ikili ilişkilerin en önemli boyutunu askeri işbirliği oluşturmaktadır. 2007 yılında Rusya Parlamentosu Başkanı Grızlov'un Ermenistan'ın güvenliği için bir ön karakol mevki olarak gördüğünü ve Ermenistan'ın RF'nin onayı olmadan başka bir devletle ilişki kuramayacağını beyan etmesi de Moskova'nın Ermenistan üzerindeki etkisini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Ermenistan'ın eski başbakanlarından Hrant Bagratyan ülkesinin Eylül 2013'de Gümrük Birliği'ne üyeliği ile ilgili yorum yaparken, AB ile gereken antlaşmayı imzalayamamalarının en önemli nedeninin Ermenistan topraklarındaki Rus silahlarının olduğunu belirtmesi de yine bu bağlamda yorumlanabilir. Kısacası Ermenistan'ın İran'la 45 km'lik ve Türkiye ile 345 km'lik sınırını koruyan Rus askeri üssü, bölgedeki jeopolitik dengenin Moskova tarafından belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ermenistan ise ülkesindeki askeri üsleri ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü koruyan bir mekanizma olarak algılamaktadır. RF Ermenistan'daki askeri üsleri nedeniyle diğer iki Güney Kafkas ülkesi için de tehdit oluşturmaktadır. RF devlet başkanı Putin'in Aralık 2013'de Ermenistan resmi ziyaretini başkent Erivan'a değil, Gümrü askeri üssüne yapmış olması da Moskova'nın bir mesajı olarak değerlendirilebilir. Haziran 2013'de Ermenistan Güvenlik Konseyi

Başkanı Artur Bagdasaryan'ın, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja ile yaptığı görüşme sonrasında Ermenistan'da bulunan iki askeri üssün -Gümrü askeri üssü ve başkent Erivan'daki Erebuni hava üssü- modernize edileceğini açıklaması Kremlin'in uzun yıllar buradan çıkmayı düşünmediğini ortaya koymaktadır (İsmayilov, 2014:4-5).

1.3. Gürcistan-Azerbaycan İlişkileri

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı olan İlham Aliyev, 5 Ekim 2003'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların yüzde 76'sını alarak cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Haydar Aliyev döneminde izlenen dış politikanın temel çizgisi; Azerbaycan'ın milli çıkarlarına dayalı, bağımsız, küresel ve bölgesel dengeleri dikkate alan bir anlayış tarafından belirlenmiştir. Bu bağlamda ilişkilerini, toprak bütünlüğünün korunarak egemenliğinin garanti altına alınması ve bütün ülkeler ile barış içinde işbirliğine dayandırmaktadır (Erhan, 2013:255-256). Dolayısıyla Saakaşvili döneminde de benzer bir politika izlenerek iki ülke arasındaki ilişkiler birbirlerinin bağımsızlık ve egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı temelinde gelişmiştir.

2011 yılının sonlarında Gürcistan yeni milli güvenlik doktrinini kabul etmiştir. Doktrine göre; ABD ve Azerbaycan ile ilişkilerin geliştirilmesi dış politika öncelikleri içerisinde yer almıştır. Bu ilişkiler "stratejik ortaklık" olarak da tanımlanabilmektedir. Buna rağmen milli haklarını savunmaya başlayan bölge Azerileri Gürcistan'ın en önemli iç sorunlarından birine dönüşmüştür (<http://www.dunyabulteni.net>).

Azerbaycan'la Gürcistan arasında bu dönemdeki ilişkiler üç temel unsura dayanmaktadır: Bunlar, iki devletin ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesi; iki devletin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdidin Rusya Federasyonu ile Ermenistan'dan gelmesi; Azerbaycan'ın enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında Gürcistan'ın jeopolitik önemidir (Erhan, 2013:97).

1.4. NATO-ABD ile İlişkileri

Gürcistan-NATO ilişkilerinin başlangıcı bağımsızlığının ilk yıllarına uzansa da, Tiflis'in üyelik süreci ciddi olarak 2000'li yıllarda gelişmiştir. NATO bir yandan 2004 Mart'ında yedi Doğu Avrupa ülkesini bünyesine alırken, diğer yandan da aynı yılın Haziran ayında yapılan NATO İstanbul Zirvesi'nde Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırma kararı almıştır. Bu zirvede, Güney Kafkasya ülkelerine kontak görevlileri ve bölge özel temsilcisi atama kararına varılırken, Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan'ın NATO ittifakıyla Bireysel Ortaklık Harekat Planı geliştirme isteklerine de onay verilmiştir. Dahası ittifak, Gürcistan'da 2004'te 'Gül Devrimi'yle iktidara gelen Mikail Saakaşvili yönetiminin reform çabalarını desteklediğini ifade etmiştir (Özkan, 2012:46-47).

21 Eylül 2006'da New York'ta yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında NATO Genel Sekreteri, Gürcistan ile diyalogu güçlendirmeyi teklif etmiştir (<http://www.nato.int/>). Gürcistan'ın NATO'ya üyeliği RF ve NATO arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. Bölgenin jeo-stratejik önemi, Avrupa'nın Moskova'ya artan enerji bağımlılığı ve enerji zengini Hazar bölgesi arasında yer alması ve ABD'nin Hazar bölgesindeki güç dinamiklerine sahip olmak için izlediği politikarlardan kaynaklanmaktadır. RF ise Gürcistan ile Ukrayna'nın NATO'ya üye olamayacakları konusunda uyarılmaktadır (Özkan, 2010:8-9).

Savaş sonrası ABD tarafından Gürcistan'ı desteklemek için 2009'da "iki ülkenin ana çıkarlarını paylaşan Gürcistan'ın toprak bütünlüğü, bağımsızlığı, egemenliği ve demokrasisi" içerikli ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Şartı imzalanmıştır (Nichol, 2014:6).

Gürcistan-RF savaşı sonrası Tiflis ile NATO arasındaki ilişkiler teknik olarak daha da ileriye taşınmış, ancak siyasi olarak bu ilişki tıkanma eğilimi göstermiştir. NATO, yaşanan savaştan endişe duyduğunu açıklayarak, sorunun Gürcistan'ın bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı temeline dayanarak barışçıl yollarla kalıcı bir şekilde çözülmesi çağrısı yapmıştır. NATO Gürcistan'a askeri yardım dışında kalan alanlarda yardım sözü vermiştir. Eylül 2008'de de hem bu yardımı hem de Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan'ın yapacağı reformlara ilişkin alınan kararları takip etmek üzere NATO-Gürcistan Komisyonu kurulmuştur. Gürcistan, geçen 2-3 yıl içerisinde yerine getirdiği reformlar konusunda her defasında NATO'dan takdir görmektedir. Bükreş Zirvesi'nde verilen Gürcistan'ın NATO üyesi olacağı yönündeki söz ve yapılan reformlara ilişkin olumlu bakış, sonraki süreçte gerçekleşen Strazburg (Nisan 2009), Lizbon (Kasım 2010) ve Chicago zirvelerinde de tekrar edilmiştir. Ancak, diğer NATO zirvelerinde olduğu gibi, Chicago'da da ittifak, Gürcistan'a üyeliğin gerçekleşebileceği belirli bir tarih vermekten kaçınmıştır. Bunun yerine, Zirveden çıkan sonuç deklarasyonu, üstü kapalı olarak Gürcistan'ın demokrasi, seçim sistemi, yargı, savunma ve güvenlik alanlarında daha fazla reform yapması gerektiğine işaret etmiştir (Özkan, 2012:47).

1.5. Gürcistan- Türkiye İlişkileri

SSCB'nin dağılmasıyla Gürcü ekonomisi çökmüş olsa da 1995 yılında Türkiye ile yürüttüğü ekonomik istikrar programları sayesinde ve 2003 Gül Devrimi'nin ardından yapılan liberal ve dışa açık reformlar sayesinde Gürcü ekonomisinde gözle görülür iyileşmeler kaydedilmiştir. Serbest Pazar ekonomisinin tesis edilme çabaları ve enerji ve demir yolu ulaşımı üzerine geliştirilen projeler sayesinde ekonomi iyi yönlü bir seyir izlemiştir. Gürcistan enerji transitinde adından söz ettirse de petrol ve doğalgaz kaynakları açısından kısıtlı imkânlarla sahip bulunmaktadır. Sanayi altyapısı yetersiz olan ülke tarım, turizm ve enerji sektörüne ağırlık vererek bu açığını kapatmayı hedeflemektedir. Ülkeye başta Türk yatırımcılar olmak üzere yabancı sermaye girişi ile özellikle enerji alanında hidroelektrik santrallerine önemli yatırımlar yapılmakta ve turizm alanında Batum, bölgesel bir turizm merkezi haline

getirmeye çalışılmaktadır. Türkiye-Gürcistan işbirliği yalnız ikili düzeyde değil, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (BTE) ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi bölgesel işbirliği projeleriyle de başarıyla sürdürülmektedir. Ortak enerji, ulaşım ve haberleşme projeleri bölge ülkelerinin istikrarına ve refah artışına büyük katkı sağlamaktadır. Nitekim Gürcistan'ın da içinde yer aldığı Bakü- BTC ve BTE Boru hatları ekonomik zenginlik yanında bölgesel istikrar açısından da önemli enerji projeleridir. BTC 2006 yılında, BTE ise Temmuz 2007'de faaliyete geçmiştir (Topal, 2015:754-755).

Diğer bir yandan, RF-Gürcistan Savaşı sonrası, Türkiye gerek bir bölge ülkesi olarak konumu ve RF ile ilişkileri gerekse Batı dünyası ve onun kurumlarının tarihsel bir ortağı/müttefiki olarak gelişmelerden doğrudan doğruya etkilenmektedir. Kafkaslardaki bu gelişmeler bir Kafkas ülkesi olmanın dışında, sınır boyu konumu; Azerbaycan ve Orta Asya ile bağlantının sağlanabilmesi; Gürcistan'a yapılan yatırımların geleceği; bu yatırımların Kafkasya ile oluşturulmaya çalışılan ulaşım, enerji ve ticaret ağlarına olan etkisi; Ermenistan'la ilişkilerin alabileceği seyir; küresel gelişmelerin Türk dış politikası üzerinde yaratacağı etkiler gibi sayısı artırılacak nedenlerle Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir (Çelikpala, 2009:26-27).

Ankara, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte Türkiye-Abhazy arasında ticari ilişkiler özellikle 2000'li yıllarda istikrarlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. 2012 yılına gelindiğinde Abhazy'nın toplam dış ticaretinde Türkiye ile yapılan ticaretin RF'den sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ancak bu ilişkiler Ankara'nın Abhazy'yı tanıdığı anlamına gelmemektedir. (Türkmen, Kartal, Orçen, Er ve Şahin, 2014:91-92.).

2003 yılında yapılan bir seçimle başlayan Mikhail Saakaşvili dönemi, 27 Ekim 2013 Pazar günü düzenlenen bir başka seçimle sona ermiştir ve Saakaşvili'nin "Gül Devrimi" olarak nitelenen 10 yıllık iktidarı sona ermiştir. 2003-2008 yılları arasında zirve noktasına varmış olan Saakaşvili'nin kişisel/siyasal etkinliği, Ağustos 2008'de yaşanan ve Rus Ordusu'nun neredeyse silah kullanmadan Tiflis yakınlarına dek gelmesi ile nihayetlenen 5 günlük RF-Gürcistan Savaşı sonrası inişe geçmiştir. Gürcistan'ın AB ve NATO üyeliği noktasında ileri bir adım atamaması ve yönetimin çok ciddi yolsuzluk iddiaları ile çalkalanması, Saakaşvili'nin yakın müttefikleri ile yaşadığı kişisel problemlerle birleştiği noktada Gürcistan'ı ciddi bir siyasi ve dolaşısıyla ekonomik buhranın içerisine sürüklenme riski taşımıştır (Tüysüzoğlu, 2015). Bu ortamda Ocak 2012'de Bidzina Ivanişvili Başbakan olarak seçilmiş (<http://www.bbc.com>) ve Saakaşvili parlamentodaki etkisini kaybetmiştir.

Sonuç olarak; 7 Mart 2013'te Gürcistan Parlamentosu'nda alınan dış politika'nın genel prensip kararlarında Gürcistan'ın Batı yanlısı bir dış politika izleyeceği ancak RF ile de diyalogunun devam edeceği anlaşılmaktadır (<http://www.civil.ge/eng>).

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde 15 yeni devletten biri olarak ortaya çıkan Gürcistan bağımsızlığını ilk ilan eden ülkelerdendir. Bağımsızlık sonrası ilk devlet başkanı olan Gamsakhurdiya dış politikada bağımsızlığını güçlendirmek ve toprak bütünlüğünü koruyacak ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Ancak bir yıl dahi sürmeyen iktidarı, Askeri Konsey tarafından görevinden alınmasıyla son bulmuş ve seçimlerde Eduard Şevardnadze iktidara gelmiştir. Şevardnadze döneminde ekonomik durgunluk ve merkezi otoritenin tesis edilememesi ve 2003 yılında yapılan genel seçimde Mihail Saakaşvili'nin Ulusal Hareketi'nin kazandığı yönündeki değerlendirmelerine rağmen seçim kurulunun seçimi iktidar partisinin kazandığını açıklaması, muhalefetin sokağa dökülmesine ve Şevardnadze karşıtı protestoların başlamasına neden olmuştur. Protestolar sonucu Şevardnadze istifa etmiştir. Gül Devrimi sonrasında yapılan genel seçimler sonucu Saakaşvili iktidara gelmiştir.

Saakaşvili iktidara geldikten sonra Gürcistan'ın üniter yapısına öncelik vermiş ve ayrılıkçı bölgeleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu kapsamda Acaristan bölgesini askeri müdahale ile kontrol altına almayı başarmıştır. Saakaşvili bu zafer sonrası aynı şekilde Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini de kontrol altına alabileceğini düşünmüştür. Yaşanan gerginlikler giderek artmış ve Gürcistan'ın Güney Osetya'ya girmesi sonucu çatışma çıkmıştır. Çıkan çatışmaya RF'nin de taraf olmasıyla sorun ulus ötesi bir hal almış ve RF-Gürcistan savaşına dönüşmüştür. Savaş sonrası RF Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Böylece Gürcistan Batıya daha da yakınlaşmıştır. Ancak beklenen desteğin görülemediği üzerine Gürcü eliti arasında Batıya yönelik sürdürülen politika konusunda şüpheler yaşanmıştır.

Diğer bir yandan, Ermenistan içinde bulunduğu durum dolayısıyla ekonomik ilişkilerinin büyük bir oranını Gürcistan üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu bağımlılık petrol ve doğalgaz alanında da devam etmiştir. Ermenistan Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu bildirmesine rağmen Cevahatiye Ermenileri konusunda aykırı bir tavır sergilemektedir. İki ülke arasında önemli olan konulardan biri de Abhazya demiryolunun ulaşımına açılmasıdır. Ermenistan'ın RF ile askeri anlamda yakın işbirliği içinde olması dolayısıyla Rus askeri üsleri açısından bu demiryolu RF için de ayrı bir öneme sahiptir. Gürcistan, Ermenistan ile ekonomik ilişkileri geliştirirken, Rusya Federasyonu'na karşı Batıyı dengeleyici unsur olarak görüp ilişkilerini bu yönde geliştirmeye çalışmıştır.

Gürcistan enerji kaynakları bakımından zengin olmamasına rağmen konum itibarıyla bölgede enerji geçişi konusunda kilit öneme sahiptir. Bu bağlamda Gürcistan-Azerbaycan ilişkileri Aliyev ve Saakaşvili döneminde karşılıklı işbirliği ve toprak bütünlüklerinin korunması anlayışı çerçevesinde sürdürülmüştür.

Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası NATO ile ilişkileri başlamış olsa da üyelik süreci 2000'li yıllara dayanmaktadır. Ancak, NATO'ya üyelik konusuna pek sıcak bakmayan RF'nin 2008 Savaşı Saakaşvili'ye gözdağı niteliğinde değerlendirilebilir.

Savaş sonrası Tiflis NATO'ya üyelik konusunda somut adımlar atmış ancak üyelik henüz gerçekleşmemiştir.

Gürcistan, Türkiye ile ilişkilerinde özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından ekonomik olarak yakın işbirliği içine girmiş ve siyasi olarak birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliklerine saygı politikası çerçevesinde hareket etmişlerdir. Özellikle Gül Devrimi sonrası önemli enerji projeleri hayata geçirilerek ikili ilişkiler daha da güçlendirilmiştir. RF-Gürcistan Savaşı döneminde ve sonrasında Türkiye yine Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulmasından yana bir tavır sergilemiştir.

Son olarak; 2012 yılında yapılan parlamento seçimleri ve akabinde yapılan genel seçimle 10 yıldır süren Saakaşvili dönemi sona ermiştir. İktidara gelen İvanişvili'nin Gürcistan'ın temel politikalarında Batıya dönük ancak RF'nu da dışlamayan bir yönü tercih ettiği görülmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- AYDIN, Mustafa, (2012), “Kafkasya’da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- ERHAN, Çağrı, (2013), “Kafkasya’nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- KANTARCI, Şenol, (2011), “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar Eksenin “Güney Osetya” Sorunu”, Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (Derleyenler), Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KASIM, Kamer, (2009), “Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya”, USAK Yayınları, Ankara.
- SAKWA, Richard, (2008), “Putin: Russia’s Choice”, Second Edition, Routledge, USA and Canada.
- SARIKAYA, Gül; ÇOBAN, Fatma, (Yayına Hazırlayanlar), (2014), V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu “Tarihi ve Güncel Siyasal Konular: Görüşler & Öneriler” 6-7 Aralık 2012, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- TÜRKMEN, Zekeriya, (2014), Kartal Atahan Birol, Örcen Yasin, Er Serkan ve Şahin Hakan, Karadeniz ve Kafkasya’da Güvenlik ve İş Birliği Paneli, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.

Makaleler

- AYDIN, Gülşen, (2011), “Economic Change and Development in Georgia After the Rose Revolution: A Boost to the Mikheil Saakashvili’s Consolidation of Authority”, ZKU Journal of Social Sciences, Volume 7, Number 14, 35-50.
- BAHTURİDZE, Zejnab, (2011), “Направление Внешнеполитического Курса Грузии при Президенте Саакашвили”, Современные исследования социальных проблем, No:3, Cilt:7.
- ÇELİKPALA, Mitat, (2012), “Başarısız Devlet- Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan’ın 20 Yılı”, USAK Dergisi, Cilt:7, sayı: 14, s.1-35, Ankara.
- ÇELİKPALA, Mitat (Nisan 2009), “Kafkasya’da Neler Oluyor?”, Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Metinleri, s.1-33, No:0901 Ankara.
- DİDEM, İkinci, (Kış 2014), “Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliği: Abhazyaya Üzerine Bir Değerlendirme”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, sayı 40, 1-16, Ankara.
- HAS, Kerim, (Nisan 2013), “Güney Kafkasya’da Değişen Konjonktür: Moskova-Tiflis Hattında Normalleşme Sancıları”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Dergisi, Analiz No: 21, s. 1-18, Ankara.
- İSMAYILOV, Elnur, (Aralık 2014), “Ermenistan’daki Rus Askeri Üsleri: Bölgesel Güvenliğe Tehdit”, BİLGESAM Analiz/Rusya, No:1170, s.1-5.

- NİCHOL, Jim, (2014), "Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, February 20, p. 1-64.
- ÖZKAN, Gökhan, (2010), "Georgia's NATO Membership Within Context of The Black Sea Dimension of "The New Great Game", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı:27, 2010, ss. 1-22, Ankara.
- ÖZKAN, Güner, (Temmuz 2012), "Gürcistan'ın NATO Bilmecesi ve Rusya", Analist Dergisi, Sayı:17, Ankara.
- SANDIKLI, Atilla, İSMAYILOV Elnur, GAFARLI Orhan, (Nisan 2014), "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Dergisi, Rapor no:60, s. 1-72, Ankara.
- SARIKAYA, Yalçın, (Autumn 2011), "Georgian Foreign Policy After The August 2008 War", Journal of Black Sea Studies, Vol. 8 Issue 31, p1-16.
- SÖNMEZ, A. Sait, (2011), "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 15, Sa:2, s.95-116, Erzurum.
- TOPAL, Coşkun, (Winter 2015), "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/1 p. 753-770.

Gazeteler

Газета "Коммерсантъ" №:194 от 23.10.2013, стр. 8, Erişim Tarihi: 20 Mart 2015.

İnternet Kaynakları

- Bilgehan Emeklier (2010), "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", <http://www.bilgesam.org/~incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.VU3a5vntmko>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/614785/Union-of-Soviet-Socialist-Republics>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.
- Timeline: Georgia (2012), http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/-1102575.stm, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.
- http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Georgia_%28country%29, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.
- <http://www.armstat.am/ru/?nid=81&id=757>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2015.
- <http://top.rbc.ru/politics/17/02/2010/371882.shtml>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2015.
- Haluk Selvi, "Türkiye- Azerbaycan- Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü", <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/-azerbaycan.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2015.
- Hatem Cabbarlı, "Ermenistan-Gürcistan İlişkilerinde Cavahetiya ve Abhazya Demiryolu Sorunları", <http://politikaakademisi.org/ermenistan-gurcistan-iliskilerinde-cavahetiya-ve-abhazya-demiryolu-sorunlari/>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2015.

<http://www.dunyabulteni.net/yazar/alihan-emrahov/17867/-gurcistan-ile-azerbaycan-arasinda-gundeme-tasinmayan-sorunlar>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2015.

NATO's Relations with Georgia, <http://www.nato.int/docu/update/2006/09-september/e0921c.htm>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2015.

Göktürk Tüysüzoğlu, “Gürcistan’da Saakaşvili Dönemi Resmen Sona Erdi”, <http://politikaakademisi.org/-gurcistanda-saakasvili-donemi-resmen-sona-erdi/>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2015.

Gerogia Profile, <http://www.bbc.com/news/world-europe-17303471>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2015.

<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=25828>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2015.